

491.82

N241

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARIES

STACKS
NOV 19 1975

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXI/3

СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДАНИЧИЋЕВОГ РОЂЕЊА

БЕОГРАД
1975

НАШ ЈЕЗИК

Књига ХХI (нова серија)

Св. 3

САДРЖАЈ

	стр.
СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДАНИЧИЋЕВОГ РОЂЕЊА	135
Научници и књижевници о Даничићу (припремио МИЛИЈА СТАНИЋ)	137—140
Рјечник хрватскога или српскога језика ЈАЗУ и његов први уредник Ђуро Даничић (ПАВЛЕ РОГИЋ)	141—150
Око неких старосрпских личних хипокористика (РАДОСАВ БОШ-КОВИЋ)	151—157
Фреквенција сажетих и несажетих облика у зависним падежима заменица <i>мој, твој, свој</i> и <i>који</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	158—166
О једној појави дисимилације у речима страног порекла (<i>конџиџиџиј-конџиџиџиј</i> и сл.) (СЛОБОДАНКА БОШКОВ)	167—171
И з о р т о е п и ј е :	
Акцнат презимена на <i>-овић (-евић)</i> са двосложном и вишесложном основом (МИЛИЈА СТАНИЋ)	172—183
Д и с к у с и ј а :	
(1) Још о акценту презимена на <i>-овић (-евић)</i> (МИТАР ПЕШИКАН)	183—186
(2) Подаци анкете о акценту презимена на <i>-овић (-евић)</i> (средио МИЛОСАВ ТЕШИЋ)	186—193
Х р о н и к а :	
(1) Четврти међународни састанак слависта у Вукове дане	194—195
(2) Награда Радио-телевизије Београд Речнику САНУ	195—196
(3) Оснивање комисије за српскохрватски језик у Радио-телевизији Београд	196—197
С п о м е н и	
Уз годишњицу смрти проф. Миливоја Павловића	198—199

РЈЕЧНИК ХРВАТСКОГА ИЛИ СРПСКОГА ЈЕЗИКА ЈАЗУ И ЊЕГОВ ПРВИ УРЕДНИК ЂУРО ДАНИЧИЋ

Од дана када је Управа тек основане Југославенске Академије знаности и умјетности у Загребу, на приједлог свог првог тајника Ђуре Даничића, у једној од својих првих радних сједница 1867. г. уврстила Рјечник хрватскога или српскога језика као примаран задатак у свом радном програму, прошло је до данас више од једног стољећа. Рад на Рјечнику завршен је поткрај 1959. г. и штампање Рјечника налази се сада у свом завршном стадију. У том дугом временском периоду обрада Рјечника прошла је у процесу и методици рада кроз неколико фаза. Како се ове године навршава 150 година од рођења Ђуре Даничића, првог уредника Рјечника, покушаћемо у овом чланку да освијетлимо и прикажемо главне етапе на том дугом и вијугавом путу којим је морало проћи ово досад наше највеће лексикографско дјело, у коме се огледа хисторија наше писане ријечи од њене најстарије појаве до средине 19. стољећа. Све што је у том дугом временском периоду штампано хрваткосрпским језиком и што представља било какву вриједност у језичком погледу, све је то ушло у ово големо дјело, које на тај на чин пружа драгоцјену грађу за пручавање нашега језика у свима правцима савремене науке о језику.

I

Између свих славенских народа Хрвати имају најстарију и најбогатију лексикографску прошлост, и у складу је с том чињеницом што се први хисторијски рјечник нашега језика јавља баш међу Хрватима. Од првог штампаног рјечника 1595. г. до појаве Вукова Рјечника 1818. г. прошло је нешто више од два стољећа, и у то вријеме штампано је седам рјечника¹, а пет их је сачувано у рукопису², и сви доносе грађу нашега језика из крајева у којима су њихови аутори живјели.

¹ Ф. Вранчић, у Млещима 1595; Ј. Микаља, у Лорету 1649; Ј. Хабделић, у Немшком Градцу 1670; А. Дела Бела, у Венецији 1728; И. Белостенец, у Загребу 1740; А. Јамбрешић, у Загребу 1742; Ј. Волтићи, у Бечу 1803; Ј. Стули, први дио у Пешти 1801, други и трећи дио у Дубровнику 1806. и 1810.

² Задранин И. Заноти-Танелингер, Сењанин П. Р. Витезовић, кајкавац А. Патачић, Шибеничанин Ј. Јурић, Славонац М. П. Катанчић.

Сви ти рјечници имају једну заједничку особину, сви су што се тиче језичне грађе коју доносе везани на поједине области и поједине дијалекте и носе на себи више или мање печат регионалности, као што је то уосталом случај и с нашом старијом књижевношћу. Аутори готово свих тих рјечника били су свећеници и припадници црквених редова, и њихови су рјечници имали не само практични циљ, да се наши људи што боље упознају с латинским језиком као језиком цркве, тадашње школе, науке и политике, него су имали вјеројатно и други, дубљи циљ: да у смислу закључака Тридентског сабора или концила (1545—1564) и борбе против реформације, шире и учвршћују католицизам међу Јужним Славенима и да наше народне свећенике одврате од глагољског писма и црквенославенског језика. Не треба се стога чудити што ти стари лексикографи нису били начисто ни с именом за наш језик и за наше народе, што им је предоуба о цјелокупности и јединству нашега језика била мутна и замагљена. За прошлост језика и његову сродност са другим језицима, што је данас од највеће важности за филолога, они у вријеме у које су живјели и писали нису могли ни имати разумијевања и склоности.

У том погледу оштро се издвајају Вуков „Српски рјечник” и Броз-Ивековићев „Рјечник хрватскога језика”. У њима је јединство нашега језика јасно и прецизно изражено, и штокавско нарјечје, као основа јединственом књижевном језику, обухваћено је у цијелој својој ширини, у сва три говора, са тачним биљежењем изговора. У Вуково доба писало се у српској књижевности чудном и вјештачком мјешавином рускоцрквенославенском и Вук се у свом Рјечнику као живе ватре чувао свега што је књишко, вјештачко и народу туђе. Он је прогласио начело да основа књижевном језику може бити само чисти народни говор, и у том није допуштао никаквог компромиса.

Даничић је и као велики познавалац језика и стручњак и као најприснији Вуков сарадник био свјестан и важности и вриједности Вукове језичне реформе и предности његова Рјечника према нашим старим рјечницима, али је као рођени и школовани филолог осјетио и схватио да Вуков Рјечник представља само савремено стање нашега језика, стање какво је било у Вуково доба, да је и језик његова Рјечника ограничен временски и просторно, да у њему нема језичне грађе свих наших области и да нема хисторијске подлоге, а без хисторије и хисторијског проматрања језичне грађе не може се ни замислити научно испитивање и изучавање језика.

Начело филолошке школе 19. стољећа било је да свака ријеч у језику има свој животни сок и свој животни пут и на том је путу треба пратити од њезина рођења у свима фазама и мијенама -фонетичким, морфолошким, синтактичким и семантичким. Један од главних представника те школе, Нијемац Јаков Грим, аутор

(са својим братом Вилхелмом) познатог Њемачког рјечника, поставио је то начело као темељ у обрађивању свога Рјечника. У предговору свога Рјечника Грим каже: „Ништа горе не би било него поглед од старине одвојити и њемачки рјечник на краatak временски одсјек садашњости ограничити, као да би се ма које вријеме могло само од себе разумјети и лишити се старијега које је изишло из употребе”³. Сличну мисао, само другим ријечима, изриче и велики француски лексикограф тога времена Е. Литре у предговору свога Рјечника: „Сваки језик има три временска периода: савремену употребу на којој се оснива особеност идућих епоха; архаизам који је некада био савремена употреба, који садржи у себи објашњење и који је кључ за разумијевање онога што касније долази; на посљетку неологизам који ... с временом и сам постане архаизам”⁴.

II

Истовремено са оснивањем Југославенске академије у Загребу родила се и идеја о стварању великог хисторијског рјечника, који ће, поред своје друштвено-политичке мисије као носилац хрватско-српског језичког јединства, испуњавати и свој научни задатак, пружајући југославенској и славенској лингвистици богату и стручно уређену језичну грађу за специјалне студије о језику у свима правцима. Оснивачи Академије, бискуп Јурај Штротсмајер и Фрањо Рачки, упућују стога 1866. г. позив Ђури Даничићу, познатом професору Велике школе у Београду и признатом филологу и код нас и у научном свијету, да дође у Загреб и да оствари ту велику замисао. Својим дотад штампаним радовима Даничић је испуњавао све услове за посао који му је био намијењен. Године 1847, у војој двадесет и другој години, штампао је Рат за српски језик и правопис и у тој књижици изнио непобитном научном аргументацијом исправност Вукове језичне реформе и апсурдност критике његових противника, а 1851. године почиње писати акценатске студије, које и данас чине основу у изучавању нашега акцента. Године 1858. штампа Српску синтаксу, која и данас има своју вриједност, а од 1859. као професор за стару српску књижевност и језик у Лицеју и касније у Великој школи издаје дјела старе срп-

³ J. Grimm, Deutsches Wörterbuch I/XVIII—XIX, Leipzig 1854: „Das allerverkehrteste wäre, den Blick vom Alterthum abzuwenden und das deutsche Wörterbuch selbstgenügsam auf die kurze Spanne der Gegenwart anzuweisen, als könnte irgend eine Zeit aus sich alkin begriffen werden und das veralteten ausser Brauch gesetzten entraten”.

⁴ E. Littré, Dictionnaire de la langue Française, Préface, III—IV, Paris 1873: „Toute langue ... présente trois termes: un usage contemporain qui est le propre de chaque période successive; un archaïsme qui a été lui-même autrefois usage contemporain, et qui contient l'explication et la clef des choses subséquentes; et, finalement, un néologisme qui, lui aussi ... sera un jour de l'archaïsme”.

ске књижевности и Рјечник из књижевних старина, у коме се огледа његова велика лексикографска акрибија. Ако споменемо Историју облика, штампану 1874, онда је разумљиво зашто је избор Штросмајеров пао на Даничића. Даничић се позиву одазвао, дошао у Загреб, прихватио се посла и на једном од првих радних састанака новоосноване Академије 1867. г. као њезин члан и први тајник предложио како да се организира сакупљање и исписивање грађе за хисторијски Рјечник. Познато је било да су већ постојале збирке ријечи које су поједини сакупљачи у својој околини били скупили и Академија је имала, по приједлогу Даничићеву, да дође до тих збирки. До 1868. Академија је већ располагала са више збирки сакупљене лексичке грађе у народу. Споменућемо само неке важније. Гимназијски професор из Вараждина М. Ваљавец, каснији уредник Рјечника, послао је збирку кајкавских ријечи, Миховил Павлиновић, жупник у Подгори код Макарске, велику збирку из околине Подгоре, Стојан Новаковић грађу из Србије, идуће 1869. послао је фра Јаков Групковић збирку ријечи из околине Сиња, 1970. свештеник Живојин Радоњић из околине Шапца, архимандрит Никифор Дучић из Херцеговине, жупник Пајо Брантнер из Тополовца и Херцеговца (околина Сиска и Гарешнице). У свима тим збиркама сакупљена је лексичка грађа које нема у Вукову Рјечнику. Од 1868. почиње и исписивање грађе из књига. Исписивача има у Загребу и изван Загреба. Тако се спомињу М. Ваљавец и С. Жепић, професори у Вараждину, Ф. Петрачић, професор у Сењу, С. Новаковић из Београда, М. Дивковић у Загребу, И. Милчетић, Т. Маретић, И. Броз, С. Ившић и др. студенти филологије у Загребу. У почетку је било у плану да се скупљена грађа штампа, а кад буде сва грађа штампана, узимаће се при обради Рјечника оно што буде потребно.

Даничић остаје у Загребу до априла 1873, кад прима позив из Београда да се врати као професор Велике школе. У Београду остаје до 1877. и за то вријеме даје исписати из више књига грађу за Рјечник. Међу исписивачима били су студенти, Даничићев ученици, од којих је један био и Момчило Иванић. Даничић се враћа у Загреб 1877. ради обрађивања Рјечника и остаје у Загребу до своје смрти 1882.

Што се тиче грађе за Рјечник, Даничићев план је у почетку обухваћао сва наша нарјечја и сву књижевност хрватску и српску од најстаријих времена до његових дана. Међутим, што се више приближавало вријеме да се почне с обрађивањем грађе, Даничићу је постајало све јасније да грађа за Рјечник ностаје сувише велика и да је треба ограничити, јер досадашњи начин скупљања и исписивања грађе ствара с једне стране велике трошкове, а с друге стране остварење Рјечника одлаже се за далеку будућност. У настојању да се нађе најбоље рјешење, Даничић 1878. штампа

„Оглед”, у коме укратко износи оно што хисторијски Рјечник Академије треба садржавати, правила према којима се грађа има обрађивати и обраду 35 натукница или одредница слова А и Б. Према томе, Рјечник ће садржавати: 1) све ријечи нашега језика које се јављају у писаним споменицима, у књижевности и изван књижевности, од најстаријих времена до нашега времена, дакле од 10. стољећа наше ријечи у изворима писаним латинским и другим језицима, од 12. стољећа у споменицима књижевним и хисторијским, писаним нашим језиком, од 13. стољећа у књигама и споменицима црквенославенским, све то до, отприлике 19. стољећа, кад се почео формирати књижевни језик међу Хрватима и Србима; 2) властита имена (лична и мјесна); 3) кајкавске ријечи које су ушле у друге говоре, а чисте кајкавске треба оставити за рјечник тога нарјечја⁵. Затим се у „Огледу” доносе правила којих се треба при обради придржавати: 1) одреднице ће бити обиљежене акцентом (и у облицима) ако су из Вукова Рјечника, а без акцента ће остати све одреднице којима се акценат не може сигурно утврдити; 2) Рјечник ће доносити: а) гласовне промјене које су се у одредници јављале у току времена, б) морфолошке промјене, са ознаком када су се јавиле; 3) у обради одреднице треба навести вријеме када се појавила, докле се јавља и у којим рјечницима, да се види ширина њезине употребе; 4) свакој одредници, колико се може, одредити коријен; 5) свакој одредници дати значење, са свима разликама и промјенама у значењу, све потврђено примјерима из времена кад се односно значење јавља. Одреднице ће се објашњавати кратким дефиницијама и потврђивати примјерима из књига, а гдје је потребно и одговарајућим ријечима из других језика, нарочито из латинског. Уз мање познате одреднице иза дефиниције додати синоним. Даља значења, развијена из главнога, објашњавати нашим језиком и потврдити примјерима, а по потреби додати и одговарајућу латинску ријеч.

„Оглед”, као и каснији Рјечник, написан је новим књижевним језиком, у духу реформе Вука Ст. Карацића и Бечког књижевног договора, и новим правописом. У латиничком писму су тада први пут употребљена четири нова знака: ђ, љ, њ, ѓ.

Управа Академије, на приједлог Даничићев, послала је исте године по један примјерак „Огледа” тадашњим истакнутим научним радницима и ауторитетима за славенску филологију, с молбом да одговоре у чему се слажу са начином обрађивања у „Огледу”, акве промјене предлажу. Писма су била упућена Фрањи Миклошичу и Ватрославу Јагићу, универзитетским професорима у

⁵ Даничић је у Загребу измијенио своје мишљење о припадности кајкавског нарјечја, за које су у његово доба истакнути слависти као Копитар, Миклошич, Облак, Ваљавец и Мурко сматрали да припада словеначком језику.

Бечу и Берлину, Измаилу Срезњевском, члану Академије у Петрограду, и Стојану Новаковићу, професору Велике школе у Београду. Миклошич је први одговорио (одговор је на њемачком језику). Наводимо из кратког одговора његове ријечи (у пријеводу Управе Академије): „По мојој мисли Ваш. Рјечник биће међу рјечницима словјенских језика први, најбоље одговарајући захтјевом знаности, једнак у вриједности Рјечнику славнога Грима. Ви кажете да бих ја могао Вас од погрјешака одвратити и у добру утврдити и охрабрити. Драге воље бих учинио и једно и друго, али погрјешака нашао нисам, и, што се другога тиче, Вас ће у добру утврдити *mens conscia recti*”.⁶

И Срезњевски се радује што Југославенска Академија издајех историјски Рјечник, који ће стајати упоредо с најбољима у редовима своје врсте, али ставља и напомене да Рјечник, осим грађе из штокавског и чакавског нарјечја, треба да доноси и грађу из кајкавског нарјечја, да велике потанкости у објашњавању значења одредница нису потребне и да уз цитате из старих споменика треба наводити и вријеме кад су писани и мјесто гдје су писани.⁷

Најопширнији је био одговор Стојана Новаковића. То је управо научна расправа на готово педесет страна⁸, у којој Новаковић с дубоким познавањем анализира дотадашњу нашу лексикографију и износи своје мишљење какав треба да буде нови хисторијски рјечник нашега језика. У својој анализи Новаковић долази до занимљивих констатација. Он истиче да је немила и зла судбина наших народа, који су зарана потпали под разне туђинске власти, у језичком погледу била од користи. Политичко и вјерско цијепање наших народа имало је за посљедицу да се писменост и књижевност јављала на неколико мјеста, под разним утјецајима и потпуно самостално једно од другога. Та су се књижевна средишта јављала готово увијек на периферији националних граница (хрватски глагољашки, дубровачко-далматински пјесници, хрватска протестантска књижевност, католичка реакција, босанска франјевачка књижевност, ресавска школа, српскословенски и рускословенски писци), развијајући своје језичке индивидуалности. И док се на хрватској страни, у западним споменицима, јавља чистији језик, јер у тим књижевним средиштима није сметао толико утјецај привилегираног старословенског књижевног језика, дотле на српској страни жишу народног језика треба распознавати испод српскословенске и рускословенске навлаке, јер је у тим књижевним средиштима црквенословенски језик био врло дуго надмоћан. Пратити ријеч и њено значење кроз сва та средишта, кроз све дијалекте, видјети и наћи јединство у значењу и употреби, тако често

⁶ Рад ЈАЗУ, књ. 45, стр. 158.

⁷ О. с., стр. 159—161.

⁸ Л. с., стр. 165—213.

поновљено не по каквом договору нити по сили каквог централног књижевног утјецаја, него по сили језичне заједнице, то треба да буде главни задатак хисторијског рјечника. Зато Новаковић даје велику важност и значење потврдама и примјерима који најбоље освјетљавају биографију сваке ријечи. Волтерова изрека да „un dictionnaire sans citation est un squelette” има овдје пуну вриједност. Преко примјера осјећамо дах различитих времена, епоха, школа, писаца, различитог стила и мишљења, а то је баш оно чиме се улази у живот језика и појединих његових дјелића, оно што одговара Литреовој „certaine tendance historique de l'esprit moderne”. Ни Новаковић се с Даничићем не слаже у питању етимологија. Тражити индоевропске коријене, како је Даничић поступао, Новаковић држи да је на штету самога Рјечника, јер то значи напуштати земљиште реалности и губити се у хипотезама. Индоевропским коријенима и поређењу међу индоевропским језицима може се приступити тек онда када се живот ријечи утврди у свима славенским језицима. Могло би се поставити као правило да је све оно што је у ком славенском језику индоевропско да је то уједно и заједничко славенско, па према томе један хисторијски рјечник не може бити без поређења у славенским језицима. Новаковић је прихватио Даничићу реформу латинице и у свом одговору на „Оглед” служио се новим знаковима.

Од чланова Југославенске Академије у Загребу послао је своје напомене на „Оглед” познати наш језикословац Адолфо Вебер. Он се слаже с Даничићем да треба издати хисторијски рјечник, али обради каква је у „Огледу” ставља неколико замјерки. Вебер приговара Даничићу што је Рјечник стегнуо у тијесне границе пјесништва и богословља старијег доба, што није узимао грађу из хрватских писаца 19. стољећа и пучког некњижевног говора. Замјера Даничићу да при избору ријечи из старих књига не поступа критички, тј. да не одваја оно што је добро од онога што није правилно према духу савременог књижевног језика, приговара обиљу примјера, претјераном диференцирању у значењу одредница, због чега ће Рјечник сувише нараси, тако да га један човек неће моћи завршити. Као и Новаковић, Вебер одбацује Даничићеве етимологије и тражи славенске компарације. Напосљетку, Вебер се не слаже ни с Даничићевим језиком ни с његовом реформом латинице.

Јагић се јавио са својим одговором нешто касније, кад су му већ биле познате све напомене и замјерке на „Оглед”. Он има потпуно повјерење у Даничићев рад, препоручује управи Академије да остави Даничићу потпуну слободу у раду и жели да му се „ситничавим приговорима не загорчује тешки рад”. Што се тиче примјене самог Рјечника, Јагић истиче да Академијин Рјечник није никакав практичан приручник нити рјечник савременог књижев-

ног језика, него треба да постане „у славенској лексикографији једини хисторијски рјечник Срба и Крвата од најстаријих времена до почетка 19. вијека”.

Мишљење Миклошичево било је за Даничића мјеродавно. Његове су ријечи „Кад је први славенски филолог потпуно задовољан с мојим радом и толико га хвали, јамачно је тај рад добар и не треба га мијењати”⁹. Држећи се строго правила у Огледу, Даничић је наставио рад и прва књига Рјечника појавила се 1882. Исте године Даничић је и умро. У његовој заоставштини нађено је у рукопису још три и по табака друге књиге, до „чобо”.

Послије Даничићеве смрти наставио је рад на Рјечнику филолог Матија Ваљавец, који је обрадио у другој књизи одреднице *choia* — *ћузићи*, тј. слово Ч и Ћ. Од слова Д рад на Рјечнику прима Дубровчанин Перо Будмани, филолог, дијалектолог, полихистор и полиглот, и у двадесет и четири године рада (до 1907) завршио је четири књиге (до одреднице „маслински”). Будмани уноси у Рјечник дубровачку акцентуацију. И он и прије њега Ваљавец држали су се у своје Даничићевих правила. Кад је Будмани напустио земљу и преселио се у Италију, рад на Рјечнику прихвата нестор хрватских филолога, академик Т. Маретић, и неуморно ради на Рјечнику до своје смрти 1938. У тридесет година обрадио је шест књига, од „масло” у 6. књизи до „провртотина” у 12. књизи, а у рукопису од „пршутина”. Послије десетогодишњег интензивног рада, Маретић је под наслово „Цртице о Рјечнику наше Академије”¹⁰ опширно писао о своме искуству у раду на Рјечнику. Критичке напомене односе се у првом реду на исписивање трађе за Рјечник. Упутства која су дата исписивачима била су непотпуна и стога у раду није постојало јединство и усклађеност. Тако су неке одреднице на листићима писане фонетски, а друге етимолошким правописом, па се листићи са истим одредницама налазе на разним мјестима. При писању одредница које су по својој творби сложенице једни су исписивачи писали као одредницу основну ријеч сложенице (нпр. *ненад*, *криво*, *мало*), други опет као сложеницу (*изненада*, *накриво*, *йомало*). Цитати из књижевности неки пут су сувише кратки, па је обрађивач морао накнадно да допуњује такве потврде. И Даничићева реформа латинице стварала је тешкоће, нарочито у исписивању потврда за одреднице типа „веселе, владање” из старије књижевности. Све је то при обрађивању стварало непотребне тешкоће. Међутим, као највећи недостатак, Маретић је сматрао што је Рјечник за наше прилике и потребе преко мјере велик и његов завршетак не може се предвидјети. Даничић је за углед имамо Гримов рјечник, али је, по суду Маретићеву, превршио мјеру.

⁹ Љетопис ЈАЗУ 31, св. I, стр. 106.

¹⁰ Љетопис ЈАЗУ 31, св. I, стр. 25—114, у Загребу 1916.

Стога је Маретић, да би убрзао рад на Рјечнику, скраћивао обраду не улазећи „у превелике и непотребне танкоће”. Он нарочито смањује број примјера, не наводи акценатске и морфолошке промјене, етимологију Даничићеву своди на најмању мјеру, дефиниције су му краће и противи се исписивању нових извора, а сумњиве, рђаве и наказне ријечи из Кавањина, Занотија, Стулија и Мартића напросто избацује. Своје критичке напомене о Рјечнику завршава ријечима у којима Рјечник, и поред свих његових недостатака, назива „најрећим дјелом наше Академије, у којему сваки пријатељ прошлости и садашњости нашега језика може наћи изобила поуке и занимљивости гдје год га отвори”¹¹.

Послије смрти Маретићеве престаје сваки рад на Рјечнику. Разлози су били углавном политичке природе. Рјечник је од свога почетка био носилац идеје језичног јединства хрватског српског, а та је идеја у току рата доживјела своје најтеже искушење. Тек у нашој новој држави, у социјалистичкој Југославији, кад је Југославенска академија обновљена, оживљена је поново мисао да се то монументално дјело доврши. Управа Академије узима тај посао као један од својих главних задатака, а народне власти стављају Академији на располагање потребна новчана средства. Редовни члан Академије, пок. проф. Антун Барац, упућује, по одлуци Управе Академије, позив познатим нашим лингвистима и филолозима, и у Загребу је 1948. одржано савјетовање на коме је закључено да се образује колектив стручњака који ће наставити рад на Рјечнику. Организација тога посла повјерена је познатом нашем језикословцу и писцу граматика, професову Стјепану Мусулину. Под његовим руководством колектив стручњака наставља рад у новооснованом Институту за језик ЈАЗУ. У начину рада одржан је у основи континуитет са радом ранијих обрађивача, али се у многим појединостима критериј пооштрио. Тако је у грађи извршена контрола листића (око 450.000) и многи су недостаци уклоњени, сви старији рјечници као важни извори темељитије и прегледније су исцрпени, у обради оно што је семантички блиско и сродно не цијепа се и не раздваја сувише, него се спаја и на тај начин обрада постаје краћа и што је могуће више сажета, синоними у дефиницији наводе се у већим броју, примјери су заокружени (из Библије доносе се и у латинском оригиналу) тако да значење одреднице постане што видљивије, доносе се више славенске паралеле, а етимологије према најновијим научним резултатима. Обогаћује се и грађа, исписани су накнадно и неки нови извори, нарочито за топонимистику и ономастику. Колективни рад у Институту за језик имао је и своју предност у томе што су се сва питања, стручна и техничка, на која су обрађивачи у своме раду наилазили, могла непосредно расправљати и доносити најбоља рјешења. У радном колективу

¹¹ О. с., стр. 100.

била је стално присутна мисао да у раду на Рјечнику не смије више да дође до прекида и застоја, без обзира на то што се због смрти и личних разлога број обрађивача непрестано смањивао, Захваљујући томе, послје је једанаест година интензивног рада, од 1948. до 1959, посао на Рјечнику коначно је завршен. Паралелно с радом на Рјечнику вршило се и штампање обрађене грађе. Тако је до 1960. штампано двадесет свезака или пет књига, од књ. 13. до једног дијела књ. 17. Рукописе тих књига читали су и одобрили за штампање, по одлуци Управе Академије, а на приједлог уредника, и двојица координатора, академици Д. Боранић (умро 1955) и П. Скок (умро 1956). У свакоме свеску Рјечника, на полеђини насловне стране, налазе се имена аутора са обиљеженим странама текста на којима је обрада појединог аутора штампана.

Послије смрти академика С. Мусулина, који је до своје смрти 1969. био уредник Рјечника, редакцију врши члан Института и обрађивач Рјечника Славко Павлешкић, који је тај посао заједно с уредником вршио већ од г. 1967. Од 1960. до данас штампано је је петнаест свезака (недавно је изишао из штампе 89. свезак). Рачуна се да ће свих свезака бити око 94 или 24 књиге енциклопедијског формата, са више од 22000 страна штампаног петита у два ступца, са близу 300.000 одредница. Како је у току рада на Рјечнику исписивана грађа из нових извора, а то се врши и сада, и како ће због тога настати извјесна разлика у документацији између обрада у свесцима који су раније штампани и новијим јавила се потреба да се приступи организираном раду на допунама Рјечника. Тај посао ради се сада у Институту за језик ЈАЗУ. Предвиђа се да ће допуне износити око осам свезака или двије књиге.

У овом големом дјелу наћи је мјеста све врсте ријечи. Поред опћих ријечи доносе се топоними, антропоними, етници и ктетици, наше и туђе ријечи, саме и у разноврсним синтактичким везама и фразама, онако како су се јављале у употреби на читавом нашем језичном простору и у сва три наша нарјечја, од најстаријих времена до, отприлике, средине 19. стољећа. Гдје је год било могуће, ријечима се наводи поријекло, одређује старост и распрострањеност, једном ријечи дају се сви елементи који сачињавају биографију ријечи. За свакога који се жели бавити проучавањем нашега језика ма у ком правцу Рјечник хрватскога или српскога језика ЈАЗУ пружа богату и драгоцјену грађу. И студиј упоредне славенске и индоевропске филологије наћи ће у тој големој ризници нашега језика занимљиву и богату рађу. Наши народи издавањем тога дјела иду у ред оних културних народа који испунише свој дуг према прошлости свога језика, а уједно и према минулим судионицама у томе великом послу. посебно према Ђури Даничићу, првом уреднику Рјечника ЈАЗУ.

Павле Ројић